

TÜRKİYE'DE FİNANSAL BİR ARAÇ OLARAK YENİ PARA BİRİMİNE GEÇİŞİN (YTL) FAYDALARI VE KAYITDIŞI EKONOMİYE MUHTEMEL ETKİLERİ

Ş. Yavuz KIR*

ÖZET

Enflasyonla mücadele programına paralel olarak TL'den 6 sıfır atılarak paranın değerine istikrar kazandırılması ve kayıtdışı ekonomik faaliyetlerin önüne geçilmesi için YTL'ye geçiş büyük bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Ancak, YTL'nin güçlenmesi ve değer kaybının azaltılması için reel değeri yükseltilmiş 50 ve 100 gibi büyük kupürlü banknotların tercih edilmesinden kanuni bir değişiklik yapılarak vazgeçilmelidir. AB'ye iktisadi göstergeler bakımından da uyum sağlanabilmesi amacıyla, ekonomide enflasyonla mücadele ve kamu finansman dengesinin gerçekleştirilebilmesi için özellikle düşük kupürlü banknotların tercih edilmesi yoluyla elektronik ödeme vasıtalarının (digital para) güçlendirilmesi ve bu yolla karapara ve kayıtdışı ekonomik faaliyetlerinin seviyesi asgari düzeye indirilmiş olur.

ABSTRACT

Transition to New Turkish Lira (YTL) as of 1.1.2005, by removing 6 zeros from our currency, will be the indicator of our determination to bring inflation down to single-digits and maintain it. In the light of some mentioned factor's obtaining a simplification in the records and the expression of monetary aggregates, by means of removing six zeros from TL, has in fact become technical necessity. Expression of some

economic aggregates in terms of "quadrillion" negatively affected some main functions of TL such as being a store of value and means of exchange. Due to its record-high denominations in the world, Turkish Lira lost prestige in the eyes of the general public. Multiple zeros cause difficulties in many areas of every day life.

The other Hand, as consequence of the inflationary period experienced from 1970's onwards, banknotes in circulation increased 38.328 fold from its end-1980 level of TL 278.6 billion and reached TL 10.7 quadrillion as of December 31, 2003 purchasing power of TL declined continuously due to persistent inflation. In order to meet the increased need for larger issues a new banknotes was issued, almost every other year since 1981. Thus since 1981. 11 new larger denominations have been issued.

GİRİŞ

Türkiye'de 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren, yeni para birimimiz olacak Yeni Türk Lira (YTL) ve Yeni Kuruş'a (YKr) geçilecektir. Dolayısıyla, 59. Hükümet enflasyon ve kayıtdışı ekonomiyle mücadele programı çerçevesinde gerekli kanuni hazırlıkları yaparak YTL'yi TBMM'de 28.01.2004 tarih ve 5083 sayılı Kanun ile yasalaştırdı.

YTL ve YKr banknot ve madeni para olarak 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren tedavülüne başlanmasıyla birlikte mevcut TL'den altı sıfır (000.000) atılmış olacaktır. Gerçi, piyasalar ve halkımız alışverişlerinde, etiket fiyatlarında, kendi aralarındaki pazarlıklarında bol sıfırlı rakamları yuvarlayarak ve TL'yi sadeleştirerek kullanmaya başlamıştı.

Türkiye'de enflasyonun istikrarlı bir şekilde son yıllarda düşme trendine başlaması ve kalıcılığını göstermesi ve buna inancın yerine gelmesi ile birlikte, devlet ve özel sektörün kayıt ve işlemlerinde büyük bir kolaylık ve tasarruf sağlayacaktır. Böylece paramızın itibarını yükseltme konusunda harekete geçilmesi ile yurtiçi ve yurtdışında ülkemize duyulan güvenin artması için büyük yararlar sağlayacaktır. Özellikle ülkemize turist olarak gelen yabancıların paralarını TL'ye değiştirmeleri ve fiyat etiketleri konusundaki şaşkınlıklarını bertaraf etme ve dolayısıyla ülkemizin parası üzerindeki bol sıfırlı olumsuz imajların yok edilmesi bakımından önemli bir girişim olmuştur. Diğer

* Doç. Dr., TBMM Başkanlık Müşaviri.

yandan düşük kupürlü banknotlar ile kara para ile mücadele ve kayıtdışı ekonominin önlenmesi mücadelesi kolaylaşacaktır (Kır, 2004, s. 28).

Bugüne kadar özellikle son 25 yıldır enflasyonla mücadele programlarında başarılı olunamaması, düşünülen fakat hayata geçirilemeyen sıfır atma işlemini engellemiştir. TL'den sıfır atılması konusu, ülkemiz için enflasyondaki yaşanan düşüşe paralel olarak teknik ve psikolojik bir ihtiyaç olarak kendini hissettirmiştir. Gerek kamu ve gerekse özel sektörde 2005 yılından önce kayıt ve işlemlerine baz teşkil edecek gerekli düzenlemeleri yapması gerekmektedir.

Bu araştırmamızda, TL'den sıfır atma işleminin gerekçeleri, faydaları, zamanlaması, muhtemel ekonomik sonuçları, sıfır atan bazı ülke uygulamaları bazında ele alınarak bir değerlendirme yoluna gidilecektir.

I. TL'den Sıfır Atmanın Gerekçeleri

Türkiye'de 1970'li yılların sonlarına doğru yaşanan enflasyonist sürecin özellikle 1973 Petrol Şokunun da etkisiyle hızlandığı bilinen bir gerçektir. Bu nedenle, yaşanan hızlı enflasyonun tesiriyle paramızın satın alma kabiliyetindeki azalmalara paralel olarak hem paramızın kupür değerlerinde büyüme, hem de rakam olarak sıfırlarda artma görülmüştür. Ülkemizde son otuz yıldır seyreden yüksek enflasyon, banknotların yüksek devir hızı, daha çok ve daha büyük vezne işlemleri, daha yüksek üretim, dağıtım ve stoklama külfeti, daha yüksek işlem riski ve sürekli üst miktarlarda yeni banknot ve madeni paralar ihtiyacı doğurmuştur. Buna paralel olarak ekonomideki kayıtdışı ekonomik faaliyetler önü alınamaz bir şekilde artarak devam ettiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle, TL'nin 31 Aralık 2003 tarihi itibarıyla emisyon ve kupür büyüklüğünün yapısal durumuna bakıldığında aşağıdaki tablo karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 1- 31 Aralık 2003 Tarihi İtibarıyla Emisyon ve Kupür Büyüklüğü

Kupür	Adet	%	Miktar (Trilyon)	%
20.000.000 TL	427.479.572	34,2	8.549.6	80,1
10.000.000 TL	130.239.508	10,4	1.302.4	12,2
5.000.000 TL	97.107.002	7,8	485.5	4,5
1.000.000 TL	244.274.021	19,6	244.3	2,3
500.000 TL	145.749.658	11,7	72.9	0,7
50.000 TL	54.452.878	4,4	13.6	0,1
Diğer	148.990.628	11,9	7,2	0,1
Toplam	1.248.293.267	100	10.675.5	100

Kaynak; TCMB

Tablodan görüleceği üzere 1970'li yıllarda başlayan enflasyon sürecinin etkisiyle emisyon hacmi yani dolaşımdaki para hacmimiz son on üç yılda 38,318 kat artarak 31.12.2003 tarihi itibarıyla 10,7 katrilyona TL'sına ulaştığı görülmektedir.

Dikkat edileceği üzere, aşağıda Tablo 2'de de 1981-2002 döneminde tedavüle çıkarılan banknot kupür, çıkarılma tarihi ve geçen süredeki enflasyon rakamlarına bakıldığında, paramızın satın alma gücü yaşanan enflasyon nedeniyle nasıl erozyona uğradığı ve 1981 yılından itibaren artan emisyon ihtiyacını karşılayabilmek için Merkez Bankası tarafından ortalama her iki yılda bir olmak üzere üst değerde 11 yeni kupür dolaşıma çıkarıldığı görülür.

Tablo 2- 1981-2002 Tarihleri Arası Tedavül Eden Banknotlar

Kupür Büyüklüğü	İhraç Tarihi	Süre	İki Dönem Arasındaki Enflasyon (TÜFE)
5.000	2.11.1981	1 yıl	
10.000	25.10.1982	5 yıl 6 ay	29,1
20.000	9.5.1988	1 yıl	670,9
50.000	15.5.1989	2 yıl 6 ay	60,2
100.000	11.11.1991	11 ay	235,9
250.000	2.10.1992	5 ay	57,3
500.000	18.3.1993	1 yıl 10 ay	32,9
1000.000	16.1.1995	2 yıl	251,8
5000.000	6.1.1997	2 yıl 10 ay	195,6
10.000.000	5.11.1999	2 yıl	416,7
20.000.000	5.11.2001	2 yıl	140,4
			209,1

Kaynak:TCMB

Yukarıda tabloda görüleceği üzere, Merkez Bankasının 11 yeni kupür çıkarırken ortalama her iki yılda bir sıfırları ve kupürleri yaşanan yüksek enflasyona paralel olarak büyültmek durumunda kaldığı görülmektedir. Diğer ülkelerle Türkiye'nin kupür büyüklüğü karşılaştırıldığında ABD 100 USD iken, Romanya 1.000.000. Endonezya, Kamboçya, Lübnan, Paraguay, Lübnan, Vietnam'da 100.000 ve Türkiye'de ise 20.000.000 TL'dir (Serdengeçti, 2004, s. 16).

Bu nedenle, dünyada en büyük kupürlü banknotun Türkiye'ye ait olması, hem de Dolar karşısında en değersiz para birimlerinden biri olması TL'nin itibarını zedelemekle birlikte psikolojik ve ekonomik olarak yurtiçinde ve özellikle yurt dışındaki vatandaşlarımızı gerek tasarruf, gerek saklama ve gerekse mübadele aracı olarak olumsuz

yönde etkilediği bir gerçektir. Bu nedenle, vatandaşlarımız tasarruflarını ve alışverişlerini TL olarak yapamaz hale getirmiştir. Dolayısıyla bu durum ekonomiyi Dolarizasyon'a itmiştir.

Diğer yandan, paranın her geçen gün bol sıfırlı hale gelmesi ile parasal değerlerin geçmişle mukayesesinden başlayarak, yazılması ve ifade edilmesi, hesap makinesi gibi elektronik cihazlara kaydedilmesinde katranlarının yetersiz kalması, vezne işlemleri, muhasebe kayıt ve istatistik işlemlerinde, bilgi işlem programlarında, ödeme kaydedici sistemlerinde, fiyat etiketlerinde, taksimetre ve benzin pompası cihazlarına kadar çeşitli sorunların yaşanmasına sebep olmuştur. Mesela, Dünyada 7.471 katılımcı finans kuruluşlarının sorunsuz bir şekilde gerçekleştirdiği bankalar arası SWIFT sisteminde, en çok 14 haneye kadar değerler ifade edilebilmesi ile 99 trilyonun TL'nin üzerinde işlem yapılamamasına neden olmuştur. Böylece, bol sıfırlı rakamlarla daha fazla tuşa basma, daha fazla zaman, daha fazla mürekkep, daha fazla kağıt, daha fazla yer işgal etme, okuma-analiz ve yorumlamaya kadar çeşitli stresler meydana getirmiştir. Rakamların özellikle katrilyonlarla ifade edilmesi ve her sene otomatikman büyümesi dil sürçmeleri yanında zaman yönetimi açısından da büyük bir israfa yol açtığı gerçektir (Serdengeçti, 2004, s.8.)

Çoğu ekonomik değerlerin katrilyonlarla ifade edilmeye başlanması, TL'nin mübadele ve tasarruf aracı olma işlevlerini olumsuz yönde etkilemeye ve vatandaşların bu nedenle TL yerine Amerikan Doları ve Euro gibi dövizler üzerinden işlem yapmalarını doğurmuştur. Ayrıca, kamu kuruluşlarının son 20 yıldır ihale, özelleştirme, satın alma ve kiralama gibi işlemlerini USD üzerinden gerçekleştirmeye başlaması TL'nin itibarının kendi içinde yok olmasına sebep olmuştur.

TL'den sıfır atmayı gerektiren en önemli faktörlerden bir diğeri de, emisyon hacminin GSYİH'ya oranının OECD, AB ve NAFTA gibi ülkelere göre çok düşük kalmasıdır. Çünkü bu oran bu ülkelerde ortalama yüzde 5,5-6,5 oranında seyrederken Türkiye'de yüzde 3'lerde kalmıştır. Çünkü, ülkemizde, emisyon hacminin GSYİH'ya oranının düşük kalmasının en önemli sebepleri arasında nakit dışı ödeme araçlarının yaygınlık kazanamaması ve TL'nin dünyada rezerv ve konvertibl para olma özelliğini kaybetmiş olmasıdır. Türkiye'de son otuz yıldır kronik olarak yaşanmaya başlayan yüksek enflasyon sebebiyle banknot talebinin düşük kalması emisyon hacminin GSYİH'ya

oranının artmamasına sebep olmuştur. Böylece, banknot devir hızının yüksek enflasyon nedeniyle ekonomide yüzde 12,6 gibi oranlara yükselmesine sebep olunmuştur (Banknot Devir Hızı=Toplam İşlem Hacmi/Emisyon= 45.994.752.000/3.645.134.000). Halbuki bu oran OECD ve AB ülkelerinde ortalama yüzde 7 civarındadır (Toplam İşlem Hacmi= MB Tahsilatı+MB Tediyesi).

II.Yeni Türk Lirasının Yürürlüğü ve Kayıtdışı Ekonomi

YTL ile ilgili Kanun 3.11.2004 tarih ve 25363 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe fiilen 1.1.2005 tarihinde sokulacaktır. Böylece, artık TC Devletinin para birimi TL yerine Yeni Türk Lirası (YTL) olacaktır. YTL'nin alt birimi Yeni Kuruş (YKr) olacaktır. Bir Yeni Türk Lirası (YTL) yüz Yeni Kuruşa (YKr) eşittir.

Bakanlar Kurulu YTL'deki ve YKr'deki "yeni" ibarelerini kaldırmaya, defter ve kayıtların tutulmasında hesap birimi olarak tekrar TL'nin kullanılmasını sağlamak amacıyla uygulamaya ilişkin esasları belirlemeye yetkili kılınmıştır. TL olarak değerler YTL'ye dönüştürülürken 1.000.000 TL = 1 YTL değişim oranı esas alınması öngörülmüştür. YTL cinsinden yapılan işlemlerin ödeme aşamasında, yarım Yeni Kuruşun üzerindeki değerler bir Yeni Kuruşa tamamlanır ve yarım Yeni kuruş ve altındaki değerler dikkate alınmayacağı belirlenmiştir. Dolayısıyla, Kanunlarda ve diğer ilgili mevzuatlarda, idari işlemlerde, mahkeme kararlarında, her türlü hukuki muamelelerde, kıymetli evrak ve hukuki sonuç doğuran diğer belgeler ile ödeme ve değişim araçlarında TL'sine yapılan atıflar, belirtilen değişim oranında YTL'ye yapılmış sayılacaktır. Halen tedavülde bulunan TL banknotlar ile madeni paralar 1.1.2005-31.12.2005 tarihleri arasında YTL banknot ve yeni ihraç edilecek madeni paralarla birlikte tedavül edecek ve 1 yılın sonunda TL banknotlar tedavülden kaldırılacaktır.

Söz konusu Kanunda banknotların birlikte tedavülü ve değiştirilmesine ilişkin esaslar Merkez Bankası, madeni paraların birlikte tedavülü ve değiştirilmesine ilişkin esaslar ise Hazine Müsteşarlığı, Kanununun tatbikatından kaynaklanan tereddütleri bertaraf etmeye ve gerekli düzenlemeleri yapmaya Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakan ve görev alanlarına giren konularda düzenleme yapmaya Maliye

Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, TCMB, SPK ve BDDK yetkili kılınmıştır.

Diğer yandan, 1.1.2005-31.12.2005 tarihleri arasında, bütün mal ve hizmet bedelleri etiket ve tarife listelerinde "TL ve YTL" üzerinde ayrı ayrı gösterilmesi zorunlu kılınmıştır. YTL banknotların kupürleri 1, 5, 10, 20, 50, ve 100 olarak, madeni paralar ise 1, 5, 10, 25, 50 Yeni Kuruş ve 1 Yeni Lira belirlenmiş ve bu şekilde tedavül edecektir.

Türk Lirası Yeni Türk Lirası adı altında rakamsal olarak daha düşük birime düşürülmüş ise de; 50 YTL 50.000.000 TL ve 100 YTL 100.000.000 TL karşılığı olmakla reel değeri yani alım gücü arttırılmıştır. Bu tip büyük kupürlü banknotlar, kayıtdışı ekonominin en önemli aracı olup besleyici faktördür. Bu bakımdan düşük kupürlerin seçilmesi gerek kara para ve gerekse kayıtdışı ekonominin önüne geçilmesi için faydalı olacaktır. Çünkü, nakitle ödeme kolaylaştıkça, kayıtdışı ekonomik faaliyetler artma eğilimine girer. Türkiye'de tedavüle giren büyük kupürlü banknotlar kayıtdışı ekonominin besleyici can damarı olmuştur.

Ekonomide düşük kupürlü banknotlar ile ödeme biçimlerinin nakit yerine bankacılık sisteminin araçları olan kredi kartı (plastic card), çek, bono, banka kartı, havale, EFT vb. ile yapılmasının özendirilmesi ve belli bir limite kadar ödemelerin bankalar kanalıyla yapılmasının mecburi kılınması kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınması için çok faydalı olacaktır. Çünkü, YTL ile küçük kupürlü banknotlar, elektronik kartlı ödemeleri zorunlu hale getirecektir. Büyük miktarda para taşıma, saklama ve sayma gibi vezne işlemleri günümüzün şartlarında risk meydana getirdiğinden elektronik ödemeleri ve harcamaları adeta mecburi hale getirecek ve bu yolla kayıt dışı ekonomi azalacak ve dolayısıyla vergi gelirleri artarak bütçe açıklarının azalmasında fayda tesis edecektir. Böylece, kamunun borçlanma ihtiyacı azalacağından faizlerin düşmesine ve dolayısıyla enflasyonun beklenen tek haneli hale gelmesine katkıda bulunacaktır (Altuğ, 1999, s.15-27).

III. Sonuç ve Değerlendirme

Bugüne kadar enflasyonla mücadelenin, başta ülkemizde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar gibi önemli olumsuzluklar yüzünden etkin sürdürülememesi hem enflasyon oranını hem de enflasyon

beklentilerinin kırılmamasına neden olduğu için TL'den sıfır atma işlemi bugüne kadar 1998 ve 2000 yıllarında gündeme gelmesine rağmen gerçekleştirilememiştir.

Parasından sıfır atan Afganistan, Arnavutluk, Beyaz Rusya, Brezilya, Bulgaristan, Çin, Finlandiya, Fransa, İsrail, Kuzey ve Güney Kore, Makedonya, Meksika, Nikaragua, Peru, Polonya, Romanya, Rusya, Sırbistan Karadağ, Tayvan, Uganda, Uruguay, Vietnam, Yunanistan ve Zaire gibi ülkelerde bu yöntemin kullanıldığı ve milli paralarının başına Yeni ibaresinin kullanıldığı görülmektedir. Diğer yandan, hiperenflasyon yaşayan ve parasından birçok defa sıfır atmak zorunda kalan İsrail, Arjantin ve Brezilya gibi ülkelerde karışıklığa sebep olmamak için her defasında yeni farklı isimler kullanılmıştır.

Son otuz yıldır ülkemizde yaşanan yüksek kronik enflasyon nedeniyle para değerinin aşırı aşınması yüzünden, bugün enflasyonla mücadele programı çerçevesinde kontrol altına alınan ve hedeflenen tek rakamlı enflasyona ulaşılması beklentisinin güçlenmesi nedeniyle TL'den altı sıfır atılması ve bu suretle parasal değer, kayıt ve işlemlerde genel bir sadeleştirme yapılması teknik, ekonomik ve psikolojik bir ihtiyaç olduğu kadar, AB'ye kabul edilme normlarına yaklaşılmasının bir icabıdır.

Diğer yandan, enflasyonun düşürülmesi konusundaki başarının ve enflasyonun istikrarlı bir şekilde tek haneli rakamlara düşürme konusundaki siyasi ve ekonomik kararlılığın toplumsal bir beklenti, destek ve güvene dönüşmesiyle, paramızdaki fazla sıfırların oluşturduğu başta teknik ve operasyonel sorunların aşılması kolaylaşacaktır. Böylece, YTL'ye geçişle para ve sermaye piyasalarının işlem hacimleri rahatlamış ve banknot üretim maliyetleri azalmış olacaktır. Enflasyonun ülkemizde tek rakamlı hale düşürülmesi ve sıfırların atılması sonucunda, TL'ye olan güven ve itibar yurtiçi ve yurtdışında yükselecektir. Böylece, paranın tasarruf ve mübadele aracı vasfı güçlenecektir.

Ancak tüm bunlar yapılır iken, kayıt dışı ekonominin güçlenmemesinin temini bakımından reel gücü yükseltilmiş 50 ve 100 kupürlü banknotların tercih edilme yerine, 10 YTL'den daha yüksek para biriminin kullanılmaması gerekir.

KAYNAKÇA

Altuğ, Osman, Kayıtdışı Ekonomi ,Türkmen Kitapevi, 2. Baskı, İstanbul 1999.

Kır, Ş. Yavuz, "Türkiye'de Finansal Bir Araç olarak Yeni Para Birimine Geçiş (YTL)", Türk Harb-İş Dergisi, sayı 206. Şubat 2004, s. 28-32.

Serdengeçti, Süreyya, "Türk Lirasından Sıfır Atılması" TC Merkez Bankası Başkanı Basın Toplantısı Konuşması, 10 Şubat 2004.